

HOLOCAUST BIBLIOTHEEK

Rūta Vanagaitė
Efraim Zuroff

Onze mensen

Holocaust in Litouwen

collaboratie, ontkenning, verdraaiing

Onze mensen

Onze mensen

Holocaust in Litouwen
collaboratie, ontkenning, verdraaiing

Rūta Vanagaitė en Efraim Zuroff

Vertaling Rob Pijpers

De plaatsnamen in dit boek worden soms op de Litouwse manier geschreven en soms in de Jiddisje vertaling. De officiële naam van de hoofdstad van Litouwen bijvoorbeeld is Vilnius, maar de Joodse gemeenschap gebruikt vaak de naam Vilna of Vilne. De wijk Paneriai in Vilnius is bekender met de Jiddisje aanduiding Ponar. Kaunas heeft als Jiddisje variant Kovno of Kovne, et cetera. In de inhoudsopgave worden beide benamingen vermeld. Efraim Zuroff gebruikt vaker de Jiddisje naam. Zie Wikipedia: 'Names of Lithuanian places in other languages.'

Coverfoto: Een menigte kijkt naar de nasleep van het bloedbad bij de Lietūkisgarage, waar pro-Duitse Litouwse nationalisten ca. 70 Joden vermoordden. De Joden werden geslagen en vermoord met ijzeren staven. Kaunas (Kovno), Litouwen, 27 juni 1941. Onderdeel van wat later de Kaunas pogrom werd genoemd, 25-29 juni 1941.

© 2023 Uitgeverij Verbum

Oorspronkelijke titel: *Mūsiškiai; Kelionė su Priešu*

Vertaald vanuit de Engelse editie: *Our People. Discovering Lithuania's Hidden Holocaust, 2020*

Nederlandse vertaling: Rob Pijpers

ISBN 9789493028661

Meer informatie: verbum.nl

Yitzchak Anolik

Geboren in Šiauliai, 1903

Vermoord in het Negende Fort in Kaunas, 1943

Litouws wielerkampioen, vertegenwoordigde Litouwen op de Olympische Zomerspelen van 1924 in Parijs en van 1928 in Amsterdam.

Verslag van de Zomerspelen van 1924 in Parijs in het blad Sportas:

‘Onze wielrenner Anolik haalde evenmin de meet vanwege zeven lekke banden. Aan de startlijn had hij zijn banden zo hard opgepompt dat de Britse en Franse wielrenners ervan opkeken. Steentjes op het parcours doorboorden weldra zijn banden, en hoewel hij topfit was en gebrand op de overwinning, moest hij afstappen omdat onderweg niemand hem binnen- of buitenbanden wilde afstaan, ook niet tegen betaling. Voor de renners uit andere landen werd gezorgd; ze konden bij iedere controlepost voedsel, binnenbanden en andere benodigdheden krijgen doordat een volgwagen van hun ploegen bij de controleposten erin voorzag.’

Balys Norvaiša

Geboren in 1908

Luitenant en commandant van de Speciale Eenheid (*Ypatingas būrys*) vanaf november 1941, gaf leiding aan massamoordoperaties op vele plaatsen in Litouwen. Tussen 1941 en 1944 vermoordde de Speciale Eenheid naar schatting honderdduizend mensen in Litouwen. Norvaiša's naoorlogse lot is ongewis. Er zijn berichten dat hij naar de Verenigde Staten emigreerde, al beweren verwanten dat hij omkwam bij het luchtbombardement op Dresden.

Wij, Alexander of Vytautis, bij de gratie Gods, groothertog van Litouwen, verlenen rechten en vrijheden aan alle Joden die in ons land leven. Als een Jood, in grote nood verkerend, in de nacht om hulp roept en een christen niet te hulp schiet, moeten alle burenen, ook de Joden, dertig schellingen betalen.

Zeer barmhartige God Die in de hemel woont, schenk ongestoorde rust onder de vleugelen van Uw majesteit, te midden van de heiligen en reinen waar zij schitteren als de stralen van het firmament, aan alle zielen van de zes miljoen Joden, slachtoffers van de Shoah, mannen en vrouwen, jongens en meisjes. Zij werden vermoord, afgeslacht en verbrand, massaal vermoord, verstikt en om het leven gebracht als martelaren door de Duitse beulen en hun trawanten van andere nationaliteiten. Beschut hen daarom, Oorsprong van alle barmhartigheid, in de schaduw van Uw vleugelen, voor altijd en bind hun zielen in de bundel van het eeuwig leven. De Eeuwige is hun erfdeel, de Hof van Eden zal hun rustplaats zijn. Laat hen in vrede rusten, daar waar hun resten zich bevinden, en doe hen herleven overeenkomstig hun lot aan het einde der tijden. Laat ons zeggen: amen.

El malé rachamiem, een joods gebed waarin om zielenrust wordt gevraagd voor de overledenen.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	11
Inleiding door Efraim Zuroff: Litouwen en de Holocaust	15

DEEL I: VOOR DE RONDREIS

1. Efraim Zuroff: Mijn band met Litouwen.	35
2. Rūta Vanagaitė: Mijn band met de Holocaust	45
3. Ontmoeting met de vijand	53

DEEL II: VOORBEREIDING VAN DE RONDREIS

4. Litouwen, 1941: de Joden kwijtraken	59
5. Litouwen vandaag: het bagatelliseren van de misdaden	75
6. Onmogelijke missie?	79

DEEL III: OP PAD MET DE VIJAND:

DERTIEN BESTEMMINGEN

7. Kaunas/Kovno	89
8. Linkmenys/Ligmijan.	105
9. Švenčionys/Shventzyan	115
10. Kavarskas/Kovarsk	125
11. Ukmergė/Vilkomir	135
12. Šeduva/Shadeve	149
13. Telšiai/Telz.	157
14. Plungė/Plungyan	163
15. Plateliai/Plotel.	167
16. Tauragė/Tavrig.	175

17. Butrimonys/Butrimants	183
18. Panevėžys/Ponevezh.	191
19. Wit-Rusland.	201

DEEL IV: DE HEL VAN VILNIUS/VILNA

20. Portretten van de ooggetuigen.	225
21. Portret van een student.	231
22. Portret van een postbode.	235
23. Dromen van een moordenaar	241
24. Portretten van de slachtoffers	245
25. Portret van een lijkenverbrander	249
26. De lotgevallen van de moordenaars.	253
27. De laatste dag	257

DEEL V: BESLUIT

28. Menselijke gezichten van de moordenaars	265
29. Litouwen verrijkte zich.	271
30. Het afscheid	275

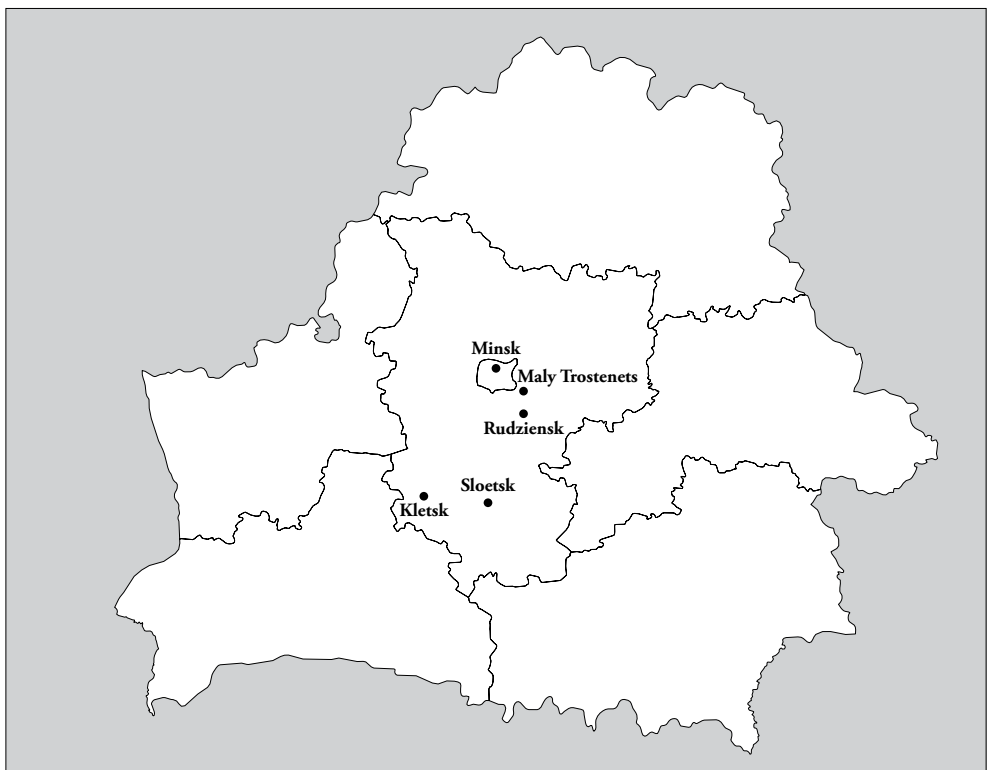
Nawoord door Rūta Vanagaitė: Litouwen is boos, Litouwen is bedroefd 281

Personenregister 293

Eindnoten 297

kaart van Litouwen

kaart van Wit-Rusland

VOORWOORD

Er zijn drie goede redenen waarom mensen een non-fictieboek schrijven: om een goed verhaal te vertellen, hun eigen of dat van iemand anders, om een zaak te bepleiten of om onrecht aan de kaak te stellen. Dit boek werd om alle drie redenen geschreven, die vandaag zeker niet minder geldig zijn dan toen de oorspronkelijke Litouwse uitgave zeven jaar geleden het licht zag.

Toen we begonnen aan onze onderzoeksmis­sie naar plaatsen waar tijdens de Holocaust Joden massaal afgeslacht werden door Litouwers, wisten we niet zeker wat we zouden aantreffen en of een zinvol gesprek over dit thema mogelijk was. Dat was tot dan toe niet geprobeerd, al helemaal niet door een nazaat van de daders samen met een nazi-jager die nazaat van de slachtoffers was. Konden we het uiteindelijk veertig lange dagen uithouden in een en dezelfde stationwagen terwijl we van de ene massamoordplaats naar de andere reden? En elkaar respectvol blijven bejegenen in de slagschaduw van de decimering van het Litouwse Jodendom? En het belangrijkste, kon de gedeelde ervaring van de trip uitmonden in een boek dat voldoende lezers kon vinden in Litouwen en dat de werkelijke omvang van de Litouwse betrokkenheid bij de Shoah onthulde, alsook de opzettelijke verheimelijking ervan sinds het land in 1990 zijn onafhankelijkheid herwon? Hoewel Rūta's aan de trip voorafgaande maandenlange onderzoek in de Litouwse Speciale Archieven, waar documenten uit de periode 1940-1991 worden bewaard, en studies van Litouwse historici overvloedige informatie over de Litouwse medeplichtigheid verschaften, was zonder meer duidelijk dat ondanks al dit bewijsmateriaal de rondreis langs de massamoordplaatsen het boek tot iets bijzonders zou maken. Het zou het verschil uitmaken tussen falen en slagen.

Alle twijfels over de voorgenomen trip en de haalbaarheid van onze missie verdwenen onderweg als sneeuw voor de zon. De diepe indruk die de massamoordplaatsen achterlieten en de verhalen van ooggetuigen die we spraken, die tot dan toe hadden gezwegen over hun ervaringen, bevestigden ons dat we met onze aanpak op de goede weg waren. Dit gevoel werd steeds sterker en hield gelijke tred met de emotionele belasting van de confrontatie met de massagraven van de slachtoffers. Vele waren aan verwaarlozing ten prooi gevallen, verschillende waren erg lastig te vinden en enkele waren zelfs anoniem gebleven. Het waren deze verwaarlozing en de veronachtzaming van de slachtoffers – van mannen, vrouwen en bovenal kinderen – die opgestapeld in deze grafkuilen lagen die ons het vaste besluit ingaven om de Litouwse maatschappij over omvang en aard van deze verschrikkelijke tragedie te informeren. *Mūsiškiai; Kelionė su Priešu (Onze mensen)* werd gepresenteerd op 26 januari 2016, een dag voor de Internationale Holocaust Herdenkingsdag, in een Italiaans restaurant in het centrum van Vilnius dat voorheen onderdak bood aan het hoofdkwartier van de Litouwse Speciale Eenheid (*Ypatingas būrys*), die tienduizenden Joden in het stadsdeel Ponar had vermoord – een gegeven dat angstvallig wordt verzwegen in de toespraken van lokale functionarissen tijdens de jaarlijkse herdenkingen van overheidswege ter plekke. Aanwezig op de presentatie waren de nationale held Tomas Šernas en Ričardas Doveika, de twee populairste geestelijken van Litouwen, die beiden voor het boek werden geïnterviewd. Een videoclip van zeven massamoordplaatsen in de directe omgeving van Vilnius moest de boodschap onderstrepen die we wilden overbrengen. In tegenstelling tot alle verwachtingen werd het boek een instant-bestseller: de eerste oplage van tweeduizend exemplaren was binnen achtenveertig uur uitverkocht. Vier navolgende grotere oplagen werden eveneens binnen enkele maanden verkocht, ondanks felle kritiek van overheidsfunctionarissen – sommigen beschuldigden ons zelfs van het in gevaar brengen van de nationale veiligheid – en van historici die het boek afdeden als onwetenschappelijk. Het grote publiek negeerde deze kritiek echter en omarmde *Onze mensen*

als het eerste boek in zijn soort dat op een aansprekende en toegankelijke wijze de waarheid vertelt over de verregaande Litouwse medeplichtigheid aan de vernietiging van het Litouwse Jodendom. Nadat het succes van het boek de regering had overvallen, volgde haar wraak anderhalf jaar later. Eind oktober 2017 maakte onze uitgever, Alma Littera, bekend dat ze alle banden met Rūta doorsneed en zou overgaan tot het vernietigen van alle 27.000 exemplaren van haar zes boeken (waarvan slechts een over de Holocaust ging), die in boekhandels overal in Litouwen op de plank stonden. Uiteindelijk werden ze niet tot wc-papier gerecycled, zoals in de bedoeling lag, maar de schade was al aangericht: Rūta was beroofd van haar broodwinning en werd het mikpunt van beledigingen en bedreigingen op sociale media. Toen Vytautas Landsbergis, de vader van de Litouwse onafhankelijkheid, opperde dat ze haar landgenoten een groot plezier zou doen door zelfmoord te plegen, realiseerde zij zich dat ze in haar vaderland niet langer veilig was en verhuisde naar Jeruzalem.

Dat het boek in Litouwen insloeg als een bom, blijkt uit de groeiende aandacht voor de Holocaust, die een van de meest besproken onderwerpen werd. Zo heeft de kwestie of antisemitische politieke voormannen, zoals Kazys Škirpa, of Holocaustdaders die hoofdrollen vervulden in het anti-Sovjetverzet na de Tweede Wereldoorlog, zoals Jonas Noreika, als nationale helden vereerd moeten worden, het publieke debat aangezwengeld over de rol van Litouwers in Holocaustmisdaden. De precieze uitkomst van de ontbrande discussies is nog ongewis, maar vaststaat dat de pogingen om deze misdaden te verheimelijken uiteindelijk spaak liepen en dat de eerste behoedzame, pijnlijke stappen werden gezet om een accurate historische geschiedschrijving van de Shoah ingang te doen vinden. We hopen en bidden dat dit zal gebeuren en dat alle tranen tijdens onze rondreis door Litouwen niet vergeefs werden vergoten.

Rūta Vanagaitė en Efraim Zuroff

© Dmitrij Brikman

Rūta Vanagaitė is als televisiejournaliste en auteur van meerdere bestsellers een bekende publieke persoonlijkheid in Litouwen. Door de vijandige reacties op de publicatie van *Onze mensen* in Litouwen zag zij zich gedwongen om naar Jeruzalem te verhuizen.

© Ilana Dreyer-Zuroff

Efraim Zuroff, Holocausthistoricus, publicist en bovenal bevlogen nazi-jager, is directeur van het Simon Wiesenthal Center in Jeruzalem. Hij doet al tientallen jaren lang onderzoek naar de Holocaust in Litouwen.

Rūta Vanagaitė
Efraim Zuroff

Onze mensen

Holocaust in Litouwen

collaboratie, ontkenning, verdraaiing

Van de circa 220.000 Joden die voor de Tweede Wereldoorlog in Litouwen leefden, zou slechts 3,6 procent (8000) de Duitse bezetting overleven. Anders dan de Nederlandse Joden, werden de overige 96,4 procent van de Litouwse Joden niet in de gaskamers, maar via massa-executies in de openlucht vermoord. Bij deze 'Holocaust door kogels' in het antisemitische Litouwen, vormden niet de Duitse bezetters maar de met de nazi's collaborerende Litouwers de belangrijkste daders. Niet alleen in het Sovjettijdperk, maar ook na het herstel van de onafhankelijkheid van Litouwen bleef deze massamoord op hun Joodse landgenoten een graag verzwegen publiek geheim.

De Litouwse journaliste en auteur Rūta Vanagaitė, nazaat van een Litouwse 'dader', en de vermaarde nazi-jager Efraim Zuroff, die een Joods-Litouwse familieachtergrond heeft, maken in dit persoonlijk geschreven boek een gezamenlijke rondreis door Litouwen en gaan op zoek naar overgebleven sporen van de Joodse massagraven in een poging de historische waarheid bloot te leggen. Tevens analyseren ze de maatschappelijke splijtzwam die de Holocaust in Litouwen nog altijd is.

9 789493 028661

